

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE BİNBAŞI NOEL'İN FAALİYETLERİ

*Selçuk URAL**

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nden sonra Musul Vilâyeti'ni işgal eden İngiltere, bir yandan bölgenin Osmanlı Devleti ile olan bağlarını koparmak, diğer yandan da bölgenin kuzeyden bir saldırıya uğramasını önlemek amacıyla Güneydoğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurmak için harekete geçti. Bu amaçla Binbaşı Noel ve bazı Kürt liderleri bölgeye gönderildi. Noel'in görünüşteki görevi unsurların ve göçmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarını tespit etmektir. Fakat gerçekte Kürt devleti için propagandalar yapmak, mümkün olursa bir isyan çıkarmak ve böylece Kürtleri, Türk birliğinden kopararak İngiltere'ye bağlı bir kitle hâline getirmek amacını takip ediyordu.

Anahtar Kelimeler

İngiltere, Anadolu, Binbaşı Noel, Bedirhanîler, 13. Kolordu.

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*'unda Sivas Kongresi'nin basılması amacıyla tertiplenen Ali Galip Olayı'na yer verirken, İstanbul Hükûmetinin yanı sıra İngilizler ile bazı Kürtlerin ortak hareket ettiğini ifade etmektedir. Bu üç kesim farklı amaçlarla Malatya'da bir araya geldi. Elazığ Valisi Ali Galip Bey hükûmetten aldığı emir doğrultusunda Millî Mücadele Hareketi'ni yok etmek için, İngiliz subayı Binbaşı Noel ile yandaşları ise bir Kürt ayaklanması çıkarmak için Malatya'da bulunuyordu.

İngilizlerin böyle bir tertip içerisinde olmaları Osmanlı Devletinin parçalanmasını içeren politikanın uygulamaya sokulmasının sonucuydu. Bu politika daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan önce uygulamaya sokulmuştu. Bilindiği gibi İngiliz Hükûmeti savaş esnasında ve sonrasında ele geçirmek istediği bölgeleri iki esasa göre belirlemekteydi. Birincisi ekonomik açıdan değerli yerüstü ve yer altı kaynaklarına sahip olması, ikincisi ise Mısır-Hindistan hattı üzerinde stratejik nokta hüviyetine sahip

* Yard. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / sural25@hotmail.com

olmasıydı. Bu esaslar Ortadoğu'da üç bölgeyi işaret ediyordu. Bunlar Arabistan yarımadası, Filistin ve Irak'tı. İlk ikisi savaş esnasında ele geçirilmiş olmasına rağmen, Irak'ın tamamı işgal edilememişti. Basra ve Bağdat vilâyetleri İngiliz kuvvetlerinin elindeydi. Fakat hem bu vilâyetlerin güvenliği, hem de zengin petrol kaynaklarından dolayı kuzeyde bulunan Musul Vilâyeti'nin ele geçirilmesi gerekiyordu. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından birkaç gün önce başlatılan taarruz İngiliz kuvvetlerini ancak Musul şehrine yaklaştırabilmişti. Bu anda mütareke imdada yetmişti. İngilizler mütarekenin 7. ve 16. maddelerini ileri sürerek Musul'u ve kuzeyini ele geçirdiler¹. Böylelikle Arabistan ve Filistin'in ardından Irak da İngiliz hâkimiyetine girmiş oldu. Fakat burada yeni bir sorun ortaya çıktı. O da, Irak'ın güvenliği sorunuydu. Yani Musul Vilâyeti'nin coğrafi yapısı kuzeyden yapılacak bir cephe taarruzunu durdurmaya elverişli değildi. Bu sebeple Irak İngiliz Ordusu Başkomutanı General Marshall, Irak'ı koruyabilmek için 6. Ordu'dan Siverek-Birecik-Silvan-Siirt hattına çekilmesini istedi². Bu istek komutanlık tarafından şiddetle reddedildiği gibi, birlikler de olası bir saldırıya karşı Diyarbakır Vilâyeti'ni savunacak şekilde konuşlandırıldı³.

Osmanlı askerî makamlarının muhalefeti karşısında fazla bir şey yapamayan İngiliz Hükûmeti Irak'ın güvenliği sorunuyla ilgili olarak yeni yollar aramaya başladı. Bulunan çözüm Irak'ın kuzeyinde bir tampon devlet meydana getirmektir. Bölgenin yapısı dikkate alındığında bu rolü üstlenecek iki unsur vardı. Biri Ermeniler, diğeri de Kürtlerdi. İngiliz Hükûmeti iki sebepten ötürü Kürtler'e daha fazla önem veriyordu. Birincisi, bölgede Kürt nüfusu Ermenilerle kıyas edilmeyecek derecede fazlaydı. İkincisi, Kürtler Türk birliğinin önemli bir parçasıydı. Bunlar bağımsızlık iddiasıyla birlikten koparıldığı takdirde, Osmanlı Devletinin parçalanması yolunda büyük bir ilerleme sağlanmış olacaktı. O zaman gayri müslim unsurlar da kendi devletlerini kurabileceklerdi.

Londra'da Irak ile ilgili yeni stratejiler geliştirilmeye çalışılırken, Anadolu'da da Rum ve Ermeni azınlığı Wilson Prensipleri'ni ve Lloyd George'un konuşmalarını esas alarak kendi devletlerini kurabilmek için İngiltere başta olmak üzere İtilâf üyesi devletler nezdinde bir takım giri-

¹ Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, İstiklâl Harbi Kataloğu (ATASE, İSH), Kutu (K) 2, Gömlek (G) 43, Belge (B) 43-1.

² ATASE, İSH, K 1, G 29, B 29-1.

³ ATASE, İSH, K 56, G 40, B 40-1, 2.

şimlerde bulundular. Gayri müslim unsurların Anadolu'dan pay kapmak için yarıştığı bir ortamda bazı Kürtler de özerk ya da bağımsız bir Kürdistan kurulması isteğini yüksek sesle dile getirmeye başladı. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği, Irak'ın güvenliği sorununu çözecek bir yol olarak görmüş olacak ki, bu isteğe sıcak bakmaktaydı ve hatta üstü kapalı da olsa destekleme kararı aldı. Bu yaklaşım sonucundadır ki, İstanbul'da kurulmuş olan Kürt komitesine mensup Ayan Meclisi üyesi Seyit Abdülkadir Efendi başkanlığındaki kurul, komiserliğin siyasî memurlarından Andrew Ryan'ı ziyaret ederek, Kürtlerin Ermenilere söz verilen Doğu ve Güneydoğu vilâyetlerinde haklarının olduğunu ve üstelik Kürt nüfusunun Ermenilerden kat ve kat fazla olduğunu iddia etti. Kurul ayrıca 2 Ocak 1919'da Komiserliğe sundukları muhtıradaki İngiliz mandası altında özerklik istediklerini belirtti. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 5 Ocak 1919'da Dışişleri bakanı Arthur Balfour'a gönderdiği yazıda; görüşmeyi sözde milletlerin kendi kendini idare etmeleri noktasından ele alarak bir Kürt devletinin kurulmasına yeşil ışık yakmaktaydı. Ayrıca bu devletin sınırlarının Barış Konferansı –daha doğrusu İngiltere- tarafından belirlenmesini de tavsiye etmekteydi⁴.

İngiliz Yüksek Komiserliği'nin sıcak ilgisi Kürtleri ümitlendirmişti. Görüşmenin ardından İngiltere'nin desteğiyle bir Kürt devleti kurulabileceğine inanmaya başladılar. Bu sebeple Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin her türlü dış müdahaleye karşı ortak hareket edilmesini içeren davetini geri çevirmekte bir sakınca görmediler. Cevat Dursunoğlu "Millî Mücadele'de Erzurum" adlı hatıratında taraflar arasında gerçekleşen görüşmeyi şöyle anlatmaktaydı:

"Bizi çok soğuk bir yüzle karşıladılar. Süleyman Nazif bunların durumuna aldırmayarak, Şark vilâyetlerinin üzerinde kötü ihtiraslar dolaştığını, Ermenilerin yurdumuza göz diktiğini, bu durum karşısında Müslüman hâkimiyetinin devamının ancak bu bölge halkının gösterecekleri birlikle mümkün olacağını "Kürt Teali Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurulmasının Kürtle Türkü birbirinden ayıracağını, halbuki; bizim kurduğumuz "Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin" hiçbir kavmi ayrılık gözetmeksizin, Türk-Kürt ayırmaksızın bütün bu vilâyetler halkını içine alabileceğini kuvvetli bir mantık ve canlı bir dille anlattı. Süleyman Nazif'in sayıp döktüklerini karşılayacak söz bulamayan

⁴ Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara 1995, I, 26-27.

heyet kısaca bizimle görüşecek hiçbir şeyleri olmadığını, İtilâf devletlerinin kendilerine her yardımı yapacaklarını ve bizim kendi başımızın çaresine bakmamızı tavsiye ederek konuşmayı kestiler. Türk milletin yaşama hakkının tükendiğini sanan bu zavallıların düştükleri dalâletten kurtarılmasına imkân olmadığını anlayarak yanlarından ayrıldık.”⁵

Seyit Abdülkadir Efendinin başkanlığını üstlendiği komite Mayıs 1919’da “Kürt Teali Cemiyeti” adını aldı. Kurucuları arasında Seyit Abdülkadir Efendi, Dr. Şükrü Mehmed, Bitlisli Yüzbaşı Emin ve Muhittin Nami Beyler bulunuyordu. Kısa süre içinde İstanbul’daki merkezin dışında Diyarbakır, Elazığ ve Bitlis vilâyetlerinde şubeler açıldı⁶. Şubeler içinde en faali Diyarbakır idi. Diyarbakır Valisi Mustafa Nadir Bey, Mustafa Kemal Paşaya 8 Haziranda gönderdiği telgrafta; şubenin daha ziyade Kürtçülük cereyanına kapılmış gençler tarafından kurulduğunu ve İngiliz himayesinde bir Kürdistan kurulmasını savunduğu için kapatıldığını belirtmekteydi. Nadir Bey’e göre bu propagandayı Binbaşı Noel yönlendirmekteydi⁷. Telgraf, Kürdistan projesinin İngilizler tarafından ne denli önemsendiğini ve desteklendiğini ortaya koymaktadır.

İşin içinde Osmanlı Devletinin parçalanması olunca bazı Ermeniler de projeye destek verdiler⁸. Ermeni casusları İngilizlerle işbirliği içerisinde aşiretleri Kürdistan cereyanına kazandırmaya uğraşıyordu. Görünüşte Ermenilerin millî hedefleriyle çelişen bu tutumun tek bir sebebi vardı; Osmanlı Devletini parçalamak. Bu başarıldığında Rumlar ve Ermeniler de İngilizlerin hakemliğinde paylarına düşeni alacaklardı. Bu sebeptendir ki, pay peşinde koşan unsurlar devletlerin sınırlarının belirlenme işini sonraya, Paris Barış Konferansı’na bırakmakta hiç tereddüt göstermiyorlardı.

Kürdistan projesinin hayata geçirilmesi için iki maddelik bir plân uygulamaya sokuldu:

1-Bölgeye yerli ve yabancı ajanlar sokmak, bu ajanlarla aşiretlere yönelik propaganda yapmak ve bu suretle genel ayaklanma çıkarmak.

⁵ Cevat Dursunoğlu, *Milli Mücadele’de Erzurum*, İstanbul 1998, s. 19-20.

⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, İstanbul 1952, I, 429-430.

⁷ Kâmil Erdeha, *Milli Mücadele’de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul 1975, s. 144-145.

⁸ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), K 25, G 108, B 108.

2-Ayaklanmanın önündeki her türlü askerî kuvveti, engeli ortadan kaldırmak⁹.

İkinci maddede kastedilen engelin 6. Ordu/13. Kolordu olduğuna şüphe yoktu. Zira Kürtçülük hareketinin örgütlenme çabası içerisinde olduğu günlerde 13. Kolordu'nun lağvedilmesinin gündeme getirilmesi sadece tesadüfle açıklanamaz¹⁰.

Burada üzerinde durulacak konu birinci madde kapsamında Binbaşı Noel'in çalışmalarıdır. Şunu bir kez daha belirtmekte fayda vardır ki, Binbaşı Noel'in bölgede bulunması İngiltere'nin bölgesel çıkarlarını korumak için Kürtlerin kullanılmak istenmesinin bir sonucuydu¹¹. İngiliz Hükûmeti, Albay Lawrence'nın liderliğinde Arap isyanını örgütlerken Araplara ne kadar hürriyet veriyse, Kürtlerin Lawrence'sı olmak hayalindeki Binbaşı Noel'e de Kürtler konusunda o kadar yetki verecekti. Eğer böyle olmasaydı, Kürdistan projesinin ilk olarak işgal altında tutulan bölgede hayata geçirilmesi gerekirdi. Bu yapılmadığı gibi, İngiliz makamları Anadolu'da yeşertmeye çalıştıkları hareketin Irak'a sıçramaması için her türlü gayreti sarf edeceklerdi.

Binbaşı Noel çalışmasına 7 Nisan 1919'da Nusaybin'den başladı. İlk safha çalışmaları olarak addedilecek incelemelerinde daha ziyade halkın siyasî olaylara bakışını anlamaya çalıştı. 20 Nisana kadar kaldığı Nusaybin'de halkın gözünde Ermeni ile İngiliz'in aynı anlama –işgal ve katliam– geldiğini, Ermeni isteklerinin Barış Konferansı'nda İngiltere'nin desteğiyle dile getirilmesinden dolayı halkın İngilizlere tamamen karşı olduğunu tespit etti¹². 20 Nisanda Mardin'e ulaşan Noel, öncelikle Hristiyan cemaatlerle temas kurdu. Bu arada şehirde bulunan Amerikan misyonerleriyle de tanışmayı ihmal etmedi. İlk izlenimine göre Mardinliler aynen Nusaybinliler gibi İngilizlere ve özellikle İngiliz işgaline sıcak bakmıyordu. Üstelik işgale karşı hızla silâhlanıyorlardı¹³.

⁹ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 146.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Kataloğu (BOA, DH-KMS), 50-1/83.

¹¹ M. Kemal Öke, *İngiliz Ajamı Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" 1919*, İstanbul 1992, s. 15, 80.

¹² Öke, *Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" 1919*, s. 29-30.

¹³ Öke, *Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" 1919*, s. 32.

Nusaybin ve Mardin'de halkın İngiliz politikalarına soğuk baktığını tespit eden Noel 25 Nisanda Halep'e döndü. 13. Kolordu Komutanı Cevdet Beyin 27/28 Nisan gecesi Harbiye Nezaretine gönderdiği telgraf bu hususu doğrulamaktaydı: Noel, maiyetindekileri Mardin'de bırakarak bir haftalığına Halep'e gitti. Noel, Mardin Sancağı'nda kaldığı süre boyunca ahaliden yüz bulamadı. Üstelik İngiliz Hükûmetinin bölgesel politikasının tepki gördüğünü bizzat tespit etti. Cevdet Bey, Noel'in Halep'e Mardin Sancağı'nın işgal edilmesini sağlamak için gitmiş olabileceğini iddia ederek İngilizlerin bu işgal sayesinde aşiretlere göz dağı vermek isteyebileceğine dikkat çekti. Ayrıca Cevdet Bey, yakından izlenmesine rağmen, Noel'in gerçek amacının henüz tespit edilemediğini de ifade etti¹⁴.

Noel'in Mardin Sancağı'ndaki çalışmaları şu hususları ortaya çıkarmıştır:

- 1- Osmanlı mülkî ve askerî makamları mütarekenin getirdiği olumsuzluklara rağmen, hâlâ bölgede etkin bir güç durumundadır.
- 2- Ermeni isteklerinin Paris Barış Konferansı'nda dile getirilmesi, Osmanlı Hükûmetinin işini kolaylaştırmıştır.
- 3- İngilizler, Ermenileri desteklemekle bölge ahalisinin düşmanlığını kazanmıştır.

Binbaşı Noel, 11 Mayıs'ta yeniden Mardin'e geldi. 19 Mayıs'a kadar Midyat ve Savur'da çalışmalar yaptı. Ahaliyle yaptığı görüşmelerde bölücü propagandalar yaptıysa da, onları İngiliz Hükûmeti lehinde kazanması mümkün olmadı. Ahali Osmanlı idaresini reddetmek bir yana, bu yöndeki gayretlerin Ermenilerin işine yarayacağını, bu yüzden bu tür girişimlere açıkça muhalefet edeceğini kesin bir dille ifade etti. Burada İngiliz Hükûmetinin kastedildiğini anlamakta gecikmeyen Noel, halkı ülkesinin Ermeni isteklerinin arkasında olmadığına inandırmaya çalıştı. Noel daha sonra konuyu değiştirerek ziraat, ticaret ve nüfus yapısı hakkında sorular sormaya başladı. Bunlar içinde seferberlikten dolayı zarara uğrayıp uğramadıkları ve hükûmetin halktan parasız yiyecek maddesi alıp almadığı gibi sorular sorması Noel'in halk ile hükûmet arasında bir sorun olup olmadığını anlamak ve böyle bir şey varsa bu durumu hükûmet aleyhine yapacağı propagandada kullanmak istemesinden kaynaklanıyordu. Ahali ve eşraf hükûmetin aldığı her şeyin parasını ödediğini ve bu yüzden zarara

¹⁴ ATASE, İSH, K 30, G 14, B 14-1.

uğrayan kimse bulunmadığını söyleyince, Noel hükûmeti takdir etmekten başka çıkar yol bulamadı¹⁵. Esasında Noel'in nüfus, ziraat ve ticaret gibi konularda sorular sorması kafasında plânladığı Kürt devletinin ekonomik yapısını ortaya çıkarmaya yönelik olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Noel, ahalinin tepkisini dikkate alarak görüşmelerinde Ermenilerle ilgili konuları gündeme getirmekten özellikle kaçınırken, mülkî makamlarla yaptığı görüşmelerde bu hususta sorular sormaktan çekinmiyordu. Midyat Kaymakamı'nı ziyareti sırasında tehcir ve nakille ilgili olarak bir takım sorular sordu. Kaymakam cevaben; olayların, Ermenilerin devlete düşman olmalarından kaynaklandığını, Türklerin kendilerini korumak için karşılık verdiğini söyledi. Noel, Osmanlı Devletinin bütünlüğünü savunur gibi gözükerek Ermeni Sorunu'nun Fransa ve İngiltere'nin yanlış politikalarından doğduğunu, azınlıkların çoğunluğa tahakkümünün bütün dünyayı tehlikeye sokacağını iddia ederek, işlerin bu hâle gelmesinin İngiltere'den ziyade Fransızların Ermenileri desteklemelerinden kaynaklandığını ifade etti¹⁶. Noel suçu Fransızlara atmakla İngiltere'yi ve dolayısıyla kendisini Osmanlı Devletinin bütünlüğünü savunur gibi göstermekte, bir anlamda hakkında belirmeye başlayan şüpheleri dağıtmak istemekteydi.

Noel, 19 Mayıs'ta Mardin'e döndü. Mülkî makamlara bildirdiğine göre; Diyarbakır'a uğradıktan sonra, Siverek ve Urfa'yı ziyaret ederek Halep'e dönecekti. Bu program çerçevesinde 21 Mayıs'ta Diyarbakır'a hareket etti¹⁷. Yolculuğu sırasında Milli Aşireti bölgesinden geçen Noel, raporunda aşiret reisi Mahmut Beyin hem Kürt Cemiyeti, hem Araplar, hem de Osmanlı Hükûmeti tarafından elde edilmeye çalışıldığını belirterek, kendisinin böyle bir düşünce içinde olmadığı izlenimini vermeye çalışıyordu¹⁸. Fakat Cevdet Beyin 25 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği telgraf Noel'in ve İngilizlerin yalanını apaçık ortaya koymaktaydı. Noel, Süleymaniye siyasî temsilcisi Binbaşı Mahronovil ile beraber Mahmut Beyi yanlarına çekebilmek için Viranşehir'e giderek ellerinden geldikince propaganda yaptılar. Fakat başarılı olamadılar. Mahmut Beye yönelik çalışmalar bununla sınırlı kalmadı. Halep'teki İngiliz Kolordu Komutanı General Devi, Mahmut Beyi beş kez Halep'e davet etti. Mah-

¹⁵ ATASE, İSH, K 85, G 27, B 27-2.

¹⁶ ATASE, İSH, K 85, G 27, B 27-3.

¹⁷ ATASE, İSH, K 85, G 27, B 27-4.

¹⁸ Öke, *Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" 1919*, s. 36.

mut Bey, hem Osmanlı makamlarının telkinlerini, hem de gelişen siyasî ve askerî olayları dikkate alarak davetleri geri çevirdi. Binbaşı Noel 30 Haziran 1919'da Mahmut Bey'e bir mektup gönderdi. Ona Halep'e gelmesi için çağrıda bulundu¹⁹. Bu arada bölgeye gelen İngiliz subayları bir bahaneyle Mahmut Beyi ziyaret ediyorlardı²⁰. İngilizler, Mahmut Beyi işbirliğine zorlamak amacıyla kendilerine yakın bazı aşiretleri Milli Aşireti'ne saldırmaları için kışkırtmaktan çekinmediler. Böylelikle Milli Aşireti'nin İngiliz nüfuzunu kabul edeceğini umuyorlardı²¹. İngilizlerin ve bizzat Noel'in Mahmut Beyi elde etmek için yaptığı çalışmalar 9. Ordu Kıtaaatı Müfettişi Mustafa Kemal Paşanın 24 Haziran 1919'da 15. Kolordu Komutanı Karabekir Paşaya gönderdiği telgrafta da teyit edilmekteydi. Telgrafta; Noel'in külliyatlı para teklif etmesine karşın, Milli Aşireti reislerinin Türk kardeşlerinden ayrılmayacakları ve bu uğurda hayatlarını feda etmekten çekinmeyecekleri ifade edilmekteydi²².

Binbaşı Noel, Diyarbakır'a ulaştığında Diyarbakır eşrafiyla ve özellikle Kürt Teali Cemiyeti Şubesi'nin eski yöneticilerinin düşüncelerini ve çalışmalarını öğrenmeye çalıştı. Şube yöneticileri bağımsız bir Kürdistan kurulması için çalışmaktaydı. Bu sebepten dolayı Noel bunları İngiltere'nin bölgesel çıkarları doğrultusunda kullanabileceğini düşünüyordu. Bunun için yakınlaşmanın yollarını aradı. Halep'te tutuklu olan bazı Diyarbakırlı tüccarların serbest bırakılması için kendisine yapılan başvuruyu sevinçle kabul etti. Başvuranlardan tek tek imzalı kâğıt aldı. Bunları Halep'e göndererek tutukluların salıverilmesini sağladı²³. Bu şekilde ahaliye Osmanlı Devletinin, kendi vatandaşlarının haklarını koruyamadığı mesajı verilmeye çalışıldı.

¹⁹ ATASE, İSH, K 191, G 237, B 237-1.

²⁰ ATASE, İSH, K 85, G 39, B 39-3; BOA, DH-KMS, 53-1/19.

²¹ İngilizlerin bu çalışmalarına karşılık 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, bir yandan askerî önlemler alırken, diğer yandan da Harbiye Nezaretine bir takım önerilerde bulunuyordu. Bir telgrafında; Milli Aşireti'nin Diyarbakır Vilâyetinin en kalabalık ve silâhlı aşireti olduğunu, İngilizlerin teşviki ya da zorlamasıyla Osmanlı Hükûmetine isyan etmeleri hâlinde kolordunun çok zor durumda kalacağını söyleyerek, Mahmut Bey'in hükûmete bağlılığını sürdürmesi için kendisine uygun bir nişan ve rütbenin verilmesini talep etti (ATASE, İSH, K 191, G 237, B 237-2).

²² TİTE, K 20, G 12, B 12; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (ATTB)*, (Atatürk Araştırma Merkezi Yayını), Ankara 1991, IV, 48.

²³ ATASE, İSH, K 85, G 39, B 39-2.

Diyarbakır'daki Kürt Teali Cemiyeti'nin potansiyeli ve siyasî yaklaşımları Noel'i ümitlendirmişti. Ona göre Türklerin "İslâmcı" propagandalarına karşılık, kendilerinin "Kürtçülük" propagandası yapmaları durumunda başarılı olunabilirdi. Böyle bir propagandanın tek başına yürütülme imkânı yoktu. Bağdat Siyasî Temsilcisi Albay Wilson'un önerisi doğrultusunda Noel'in bölgede sözü geçen Kürt liderleriyle birlikte çalışmasına karar verildi. Binbaşı Noel, kendisiyle beraber bölgeyi gezecek Kürtlerin can güvenliğini sağlamak için İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine başvurdu²⁴. Hariciye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 29 Haziran 1919 tarihli yazıda komiserliğin isteğine yer veriliyordu:

"İngiltere Fevkalade Komiserliği'nce gönderilen bir notada Binbaşı Noel'in Nusaybin kazası dahilinde tahkikatını ikmal etmiş olduğu, mahaza Diyarbakır, Bitlis, Erzurum ve Van vilâyetleri dahilinde bulunan muhtelif milletlerin nisbetleri ve ahali-i mahalliyyenin hissiyatı ve elyevm memalik-i meşgulede bulunan İslâm mültecilerde dahil olduğu mültecilerin iskân ve bunlara aid mesail hakkında rapor tanzim edebilmek üzere daha umumî bir maiyeti haiz tahkikat icrası zımmında mumaileyh tarafından bir seyahat arzu olunduğu işar ve sâlifü'z-zıkr vilâyetlerdeki mülkî ve askerî memurîn-i mahalliyyenin kâffesince Binbaşı Noel'in seyahatle tahkikatının teshili esbabının istikmali ve bu babda ne vakit talimat verilmesinin bildirilmesi rica edilmektedir..."²⁵.

Binbaşı Noel kendisine eşlik edecek Kürt liderlerine seyahat izni ve can güvenliği sağlanmasını isterken, Hariciye Nezareti yazısında bu kişiler hakkında tek bir satıra yer vermiyordu. Bunun tek bir açıklaması olabilir. O da, hükûmetin Kürt Teali Cemiyeti'nin ve cemiyete yakın isimlerin heyette bulunmasını istememesiydi. Çünkü bu kişilerin Noel'e eşlik etmesi kabul edildiğinde, İngiltere bir iç meselede taraf hâline getirilmiş olacaktı. Başka bir ifadeyle İngiltere'nin eliyle bir Kürt Sorunu yaratılmak istenmiyordu.

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 10 Temmuz 1919'da Lord Curzon'a gönderdiği telgrafta Noel ile Bedirhanîlerin nasıl bir araya getirildiğini, amaçlarının ne olduğunu şu cümlelerle ortaya koymaktaydı:

²⁴ Öke, *Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" 1919*, s. 39.

²⁵ BOA, DH-KMS, 54-1/32.

“Noel, Mezopotamya’nın kuzey sınırı boyunca Kürt liderlerinin yardımının sağlanması durumunda büyük avantajlar elde edilebileceğini düşünmektedir. Kürt liderleri içerisinde İstanbul’da olan Abdülkadir ki, onun bölgesi en doğudadır, Bedirhanîler ki bunlar da bölgede en çok bilinen ve saygı duyulan ailedir, ben bunların ayrı ayrı bölgeye gitmelerine rıza gösterdim. Fakat aşiretler üzerinde etkili olmaları amacıyla bölgede Noel ile işbirliği yapmalarını kabul ettim. Kürt liderleri Diyarbakır’daki Kürt kulübünün (kastedilen Kürt Teali Cemiyeti’nin şubesidir) kapatılmasından sonra, ailelerinin güvenliğinin İngiltere tarafından garanti edilmesini talep etmişlerdir. Bunların sizden de bir talepleri vardır: Paris Konferansı’nda bölgede ya bağımsız bir devlet, ya da mandaterlik kurulsun. Paris Konferansı’nın bu yönde bir karar alıp almayacağını öğrenmek istiyorlar... Eğer Türk Hükûmeti bir düşmanlık gösterirse onları koruyacak en iyi politikaları uygulamaya hazırlıklı olmalıyız. Bu liderler Mustafa Kemal Paşanın faaliyetlerinden korkuyorlar. Onlar Yüksek Konsey’in, bunun karşısında bir tavır sergileyip sergilemeyeceğini bilmek istiyorlar. ...Öncelikle dikkate almamız gereken husus Mezopotamya’nın sınırlarını ve güvenliğini sağlamaktır. Bu bizi kaçınılmaz olarak Kürdistan’ın kurulması sonucuna götürmektedir. Biz elimizden geldiği kadar Türklerle Kürtlerin birbirinden ayrılmasına çalışmalıyız. Bu ilerisi için iyi olacaktır”²⁶.

Dahiliye Nezareti 5 Temmuzda Noel’in yapacağı seyahat hakkında Diyarbakır, Bitlis, Erzurum ve Van Vilâyetlerine bilgi verdi. Seyahatin vilâyetlerce tepkiyle karşılanması gecikmedi. Van Valisi Haydar Bey, 20 Temmuzda Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta; Noel’in diğer İngiliz subayları gibi aşiretleri tahrik edeceğine ve hatta izzeti nefislerine dokunacak hareketlerde bulunacağına dikkat çekerek, gerçekten insanî amaçlı bir inceleme yapılmak isteniyorsa bunun bir heyet tarafından yapılmasının her iki taraf için daha hayırlı olacağını ifade etti²⁷.

Esasında aynı günlerde Irak’ta yaşanan gelişmeler İngilizleri Anadolu’da amaçlarına bir an önce ulaşmaya zorluyordu. Çünkü Irak’ta patlak veren Şeyh Mahmut isyanı Anadolu’daki aşiretlerin de destek vermesi hâlinde İngiltere’yi ava çıkarken avlanan devlete dönüştürebilirdi. Bunun aşiretleri de çok geçmeden ortaya çıkmaya başladı. İngiliz kuvvetleri Şeyh

²⁶ Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Ankara 1975, I, 39-41.

²⁷ BOA, DH-KMS, 54-1/32.

Mahmut'a karşı harekete geçtiği günlerde, aşiretler de Harbiye Nezaretine başvurarak kendilerine silâh ve cephane yardımı yapılmasını istediler. Harbiye Nezareti, Sadaret ile yaptığı görüşmelerden sonra, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu şartları dikkate alarak isteği reddetti²⁸. Nezaret, İngilizlerin aşiretleri takip etme bahanesiyle bölgeye yapacağı olası bir müdahaleyi engellemek için önlemler almayı da ihmal etmedi²⁹. Bu arada aşiretlerin Irak'a girmelerine engel olmak için de bir takım önlemler alındı³⁰.

İngilizler direniş görececeklerini tahmin ettikleri yerlere –Van Vilâyeti gibi– doğrudan yerleşmek için çaba harcarken, direniş görmeyeceklerini umdukları yerleri ele geçirmek için Kürtlerin lehine çalıştıkları şeklinde propaganda yapmaları göz önüne alındığında³¹, Noel'in yanına birkaç Kürtçüyü alarak Diyarbakır'a gelecek olması devleti hakikaten sıkıntıya sokabilirdi. Zira propagandanın arkasından işgalin geleceği aşikârdı. Urfa'daki İngiliz kuvvetlerinin Mardin'e kadar uzanan bölgeyi işgal etmek için hazırlıklara başlaması³², buna ek olarak aşiretlerin güvenilir olduğu iddiasıyla İngiliz işgal bölgesine davet edilmeleri Noel ve yandaşlarının gerçekte hangi amaca hizmet için gönderileceğinin habercisiydi³³.

Binbaşı Noel, kendisine eşlik edecek Bedirhanî ailesinden Kâmuran ve Cevdet Beyler ile Cemilpaşazâde Ekrem Bey ile buluşmak üzere Halep'e geldi. Bu kişilerin niyetini çok önceden bilen Mustafa Kemal Paşa 3 Temmuz 1919'da 13. Kolordu Komutanlığı'ndan adı geçen şahısların tutuklanmasını istemişti³⁴. Fakat o günlerde bunların tutuklanması mümkün olmadı.

Binbaşı Noel ve yandaşları 21 Ağustosta Antep'e geldi. Yolda karşılaştıkları insanlar İngilizlerin, Ermenilerin intikamını almak için Anadolu'yu işgale yeltendiğini söyleyerek, kafileye tepki gösterdiler³⁵. Bu tepki sonradan başlarına geleceklerin bir nevi haberciydi. Fakat kafil

²⁸ ATASE, İSH, K 109, G 84, B 84-1, 2.

²⁹ BOA, DH-KMS, 50-3/25.

³⁰ BOA, DH-KMS, 50-2/52; BOA, DH-KMS, 53-1/66; Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, Asayiş (BOA, DH-EUM-AYŞ), 16/5.

³¹ BOA, DH-KMS, 50-3/25.

³² ATASE, İSH, K 109, G 94, B 94-1.

³³ ATASE, İSH, K 109, G 94, B 94-3.

³⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul 1982, I, 117.

³⁵ Öke, *Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" 1919*, s. 39.

tepkiye önem vermeden yoluna devam etti ve 3 Eylülde Malatya'ya ulaştı. Burası tesadüfen seçilmiş bir yer değildi. Malatya Mutasarrıfı Halil Bey, Celadet ve Kâmuran Beylerin akrabası olup, Kürt hareketini gönülden destekliyordu. Malatya 13. Kolordu'nun sorumluluk bölgesinde idi. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşanın 3 Temmuzda gönderdiği telgrafın gereği yapılabilirdi. Ama Cevdet Bey, Kürt liderlerini tutuklamak için harekete geçmedi. Bunu iki sebebe dayandırıyor. Birincisi Noel ve yandaşları unsurların nüfusları ile göçmenlerin durumunu araştırıyorlardı. İkincisi ise bu çalışma hükûmetin bilgi ve izni dahilinde yapılıyordu³⁶. Cevdet bu gerekçelerin arkasına saklanarak, esasında kendini yalanlamaktaydı. Çünkü Noel'in Kürt ayaklanması için çalıştığını belirten kendisiydi ve hükûmetin verdiği izin Kürt liderlerini de kapsamıyordu. Üstelik Harbiye Nezaretinin dahi böyle bir çalışmadan haberi yoktu. Nezaret 8 Eylülde Sadaret'e gönderdiği yazıda; Noel'in bölgede bulunmasının Osmanlı Devletinin çıkarlarına aykırı olduğunu, nüfusla ilgili olduğu iddia edilen incelemiden haberdar olmadıklarını belirterek, Malatya Mutasarrıfı Halil Bey ile Celadet, Kâmuran ve Ekrem Beylerin yakalanması için ilgili makamlara emir verilmesini talep etti³⁷.

Noel ve yandaşlarına göz yumulması durumunda olayların bir Kürt ayaklanmasına ve hatta Türk-Kürt savaşına yol açacak şekilde gelişmesi muhtemeldi³⁸. Bunun üzerine inisiyatifi ele alan Mustafa Kemal Paşa; Elazığ Valisi Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil Beyler ile Noel ve yandaşlarının yakalanması için ilgili makamlara emir verdi. Uzun uğraşlardan sonra 9 Eylülde 15. Alay Komutanı İlyas Bey komutasındaki bir müfreze Elazığ'dan Malatya'ya gönderildi. İlyas Bey daha Malatya'ya ulaşmadan, adı geçen şahıslar 10 Eylülde Kâhta yönüne kaçtılar³⁹. Noel 20 Eylülde Bağdat Yüksek Komiserliği'ne gönderdiği raporunda kaçışını şöyle anlatmaktadır: "9 Eylülde Malatya'ya ulaşan Harput valisi bana bir Türk birliğinin beni ve heyetimdeki Kürt üyeleri tutuklamak üzere yola çıkarıldığını bildirdi. Tavsiyesi üzerine ben 10 Eylülde şehri terk ettim. Vali, mutasarrıf ve bir iki İttihat ve Terakki muhalifi de aynı gün kaçtılar... Türk birliğinin görevi beni ve heyetimi yakalamaktı. 9 Eylülde Mustafa Kemal Paşa benim tutuklanmamı emretti. Aynı gün Cevdet Bey aynı mahiyette

³⁶ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1993, I, 209; ATATÜRK, *Nutuk*, I, 118.

³⁷ ATASE, İSH, K 48, G 134, B 134-1, 2.

³⁸ Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul 1982, III, 958.

³⁹ Atatürk, *Nutuk*, I, 125.

bir telgraf yayımladı. 12 Eylülde Albay Bell ile bir görüşme yaparak mevcut durum sebebiyle seyahatime devam edemeyeceğimize karar verdik. Bu yüzden ertesi gün hareket ettim ve 18 Eylül'de Urfa'ya ulaştım. Bölge ahalisinin %80'ini teşkil eden Kürtlerin İttihat ve Terakki'ye muhalif oldukları şüphesizdir... Onlar İngiliz Hükûmetine dostturlar ve onlar bir İngiliz işgalini memnurlukla karşılamaya hazırdırlar...”⁴⁰.

Malatya'da karşılaşan Ali Galip ile Binbaşı Noel farklı amaçlarla Kürtleri kullanmak istediler. Kürt liderler de her ikisine destek vererek, bir yandan Millî Mücadele'yi ortadan kaldırmak, diğer yandan da meydana gelecek kargaşadan yararlanarak bir Kürt isyanı çıkarmak istiyorlardı. Fakat Malatya üzerine gönderilen askerî birlik, tarafların amaçlarına ulaşmalarına engel oldu.

Türk kamuoyu, Noel ve yandaşlarının bir Türk-Kürt savaşına yol açmak ve Millî Mücadele'yi ortadan kaldırmak için Ali Galip ile işbirliği yaptığını düşünüyordu. Ortaya çıkan belgeler bu kanıyı güçlendiriyordu⁴¹. Türk kamuoyunun yanı sıra batı kamuoyunda İngiliz Hükûmetinin suçlu olduğu inancının ortaya çıkması ihtimali İngiliz Hükûmetini zor durumda bırakabilirdi. Buna engel olmak için hem İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği, hem de Halep'teki İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı harekete geçti. Zira bunlar Noel Olayı'nın plânlayıcısı ve uygulayıcısıydılar. Yüksek Komiserlik olay duyulur duyulmaz kısa bir şaşkınlık geçirdi. Amiral Robeck, 18 Eylülde Bağdat Yüksek Komiserliğine ve Dışişleri Bakanlığına gönderdiği telgraflarda Noel'in haddini aşmış olabileceğinden endişe ettiğini dile getirdi. Robeck, Noel'in İngiliz Hükûmetinin Kürtleri Türklere saldırtmak hususunda milliyetçilerin yanı sıra İstanbul Hükûmetini dahi ciddi şüphelere düşürmüş olabileceğini ifade ederek, bunun doğru olması durumunda barış çabalarının büyük darbe yiyeceğine inandığını söyledi⁴². Amiral Robeck 27 Eylülde Lord Curzon'a gönderdiği telgrafta Noel'i ve dolayısıyla komiserliği temize çıkarmak için ağız değiştirecekti. Ona göre; Noel'in Malatya'da Ali Galip Bey ile karşılaşması tamamen şanssızlığın sonucuydu ve asla bir Türk-Kürt savaşının peşinde koşmuyordu⁴³. Komiserliğin kendini aklama çabaları Harbord heyeti

⁴⁰ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 109-110.

⁴¹ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 108, 116; *Albayrak*, 14 Eylül 1335/1919, nr. 27; 18 Eylül 1335/1919, nr. 28.

⁴² Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 107.

⁴³ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 116.

nezdinde de sürdürüldü. Amiral Robeck heyet üyelerinden General Mc Coy ile yaptığı bir sohbette Türkleri Noel olayında İngiltere'nin rolü olduğunu ispatlamak için her yolu denemekle suçladı. Buna karşılık General Mc Coy'da, Mustafa Kemal Paşanın kendisine İngilizlerin Kürdistan kurmak için çalıştığı şeklinde şikâyetinde bulunduğunu belirtti⁴⁴.

İngiliz makamlarının kendilerini ve Noel'i aklama çabalarına İngiliz Suriye Ordusu Başkomutanlığı da katıldı. General Allenby Amiral Robeck'e gönderdiği, Ali Galip Beyin Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafi referans göstererek Kürtlerin bağımsız bir Kürdistan yaratılmasına karşı olduğunu ve Osmanlı Hanedanının dışında yeni bir yönetim kabul etmeyeceklerini savunurken, yazının devamında Bolşevik olarak nitelendirdiği Millî Mücadeleye düşmanlığını gizlemeyerek, Millî Mücadele'yi dizginlemek için (otonomi yolunu açması amacıyla) Kürtlerin yoğun olduğu yerlere Kürt kökenli mülkî ve askerî idarecilerin atanmasına çalışılmasını istedi⁴⁵. Bu isteğin Kürt kökenli ahalinin değil, aksine Noel ve yandaşlarının isteği olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu teklif Allenby'nin Malatya Olayı'nı içine sindiremediğini ortaya koymaktaydı.

Kendilerini bu şekilde aklamaya çalışan İngiliz yetkilileri kısa süre sonra Mustafa Kemal Paşayı ve Millî Mücadele'yi emperyalist gibi göstermenin gayreti içerisine girdiler. 29 Kasım 1919'da Sir Eyre Crowe, Lord Curzon'a gönderdiği yazıda; Millî Mücadelenin temelde İttihatçı ve emperyalist olduğunu ve Mustafa Kemal Paşanın Rum, Ermeni ve Kürtlerin çoğunlukta oldukları yerlerde devlet hâkimiyetini mümkün olduğu kadar sürdürme ve kuvvetlendirme amacı taşıdığını iddia etti⁴⁶.

Cevdet Bey, Noel Olayı'nı Halep'teki İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'na gönderdiği mektupla protesto etmekten geri durmadı. Mektupta özetle şu hususlara yer vermektedir:

- Binbaşı Noel, Osmanlı Hükûmeti tarafından aranan Cemilpaşazade Ekrem Beyi maiyetine alarak suç işlemiştir.

- Dahiliye Nezareti tarafından verilen seyahat belgesinde sadece Noel'in inceleme yapmasına izin verilmiştir. Maiyeti hakkında her hangi bir bilgi ve izin mevcut değildir.

⁴⁴ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 162-164.

⁴⁵ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 118-119.

⁴⁶ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 250.

- Kendisine hem askerî, hem de mülkî makamlarca kolaylık sağlanmasına rağmen, Binbaşı Noel bunu suistimal ederek, devlet ve millet aleyhinde çalışmalar yürütmüştür.

- Noel ve yandaşları uğradıkları her yerde ahaliyi Osmanlı Hükûmetine isyan etmeleri için kışkırtmışlardır.

- Bölge ahalisinin tepkisine rağmen, Noel ve yandaşları propagandayı sürdürmüşlerdir.

- Noel gibi subaylar tarafından açıktan ve hakarete varan propagandalara son verilmelidir.

- İngiliz Hükûmeti İstanbul'da 5-10 kişinin değil, Osmanlı milletinin kalbini tatmin edecek politikalar uyguladığı takdirde kendi çıkarlarına hizmet etmiş olacaktır.

- Noel'in çalışmaları hem Osmanlı-İngiliz dostluğuna, hem de mütarekeye aykırıdır. İngiliz Hükûmeti bölgede asayişin korunmasını arzuluyorsa Binbaşı Noel'i derhal geri çağırmalıdır.

- Mütareke hükümleri kontrol edilmek isteniyorsa, Noel gibi siyasetle ve propagandayla uğraşmayan subaylar gönderilmelidir.

- Kontrol heyetinde Osmanlı subaylarının bulunması kontrollerin sağlıklı yapılması için gereklidir⁴⁷.

Bu protesto üzerine Halep'teki İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı derhal harekete geçti. Siyasî müşavirlerden Albay Bell 12 Eylül 1919'da Elbistan üzerinden Malatya'ya geldi. Bell, Osmanlı yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde Noel'in görevi hakkında gerek şahsının, gerekse İngiliz Hükûmetinin bilgisi olmadığını ileri sürerek, olaylardan üzüntü duyduğunu belirtti. Daha sonra Noel'i Malatya'ya çağırdı ve Halep'e iade etti⁴⁸. Bu gelişmenin ardından Diyarbakır'a geldi. Derhal Cevdet Beyi ziyaret etti. Cevdet Bey, kendisine Noel'in Diyarbakır, Malatya vs. yerlerde yaptığı propagandalar hakkında bilgi verdi. Albay Bell, Malatya'da ileri sürdüğü iddiaları burada da tekrar edince Cevdet Bey, Noel'in çeşitli zaman ve yerlerde Osmanlı Devleti aleyhinde sarf ettiği sözleri ve çalışmaları sıraladı. Bunlar içinde; Viranşehir'de Milli Aşireti reisine para teklif ettiği, iki aya kadar bölgede Osmanlı memurlarının kalmayacağı ve Kürtler hak-

⁴⁷ ATASE, İSH, K 109, G 101, B 101-2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

⁴⁸ ATASE, İSH, K 199, G 266, B 266-1, 2.

kında çok yakında bir beyannamenin yayınlanacağı ve Diyarbakır'a gönderileceği gibi propagandaların olduğunu ifade etti. Bell, para teklifine ilişkin bir belge olup olmadığını sorunca böyle bir belgenin mevcut olduğu cevabı verildi. Cevdet Bey ayrıca Noel'in olay öncesinde ve sonrasında aşiretleri hükûmete karşı kışkırttığını da belirtti. Bu yönde Halep'teki I. Süvari Tümen Komutanı ile yaptığı görüşmeleri buna delil gösterdi⁴⁹. Albay Bell, Cevdet Beyin sözlerine itiraz etmeden konuyu Malatya'ya sevk edilen birliklere getirdi. Bell, bu kuvvetlerin Kürtler üzerinde aksi tesir yapacağını öne sürerek, çıkması muhtemel olaylardan kendilerinin sorumlu olmayacağını söyledi. Cevdet Bey, karşılık olarak bu kuvvetlerin asayişi sağlamak için gönderildiğini, huzurun iade edilmesinden dolayı İngilizlerin memnun olması gerektiğini söyledi. Bell son olarak İngilizlerin Diyarbakır Vilâyeti'ni işgal edecekleri şeklinde çıkarılan söylentilerin kesinlikle doğru olmadığını ifade etti. Albay Bell, 25 Eylül'e kadar bölgede kaldıktan sonra, Siverek üzerinden Halep'e döndü⁵⁰. Böylelikle Binbaşı Noel sorunu Cevdet Beyin arzuladığı şekilde sona ermiş oldu.

İngiliz Hükûmeti ve bölgedeki yetkilileri Noel'in yol açtığı olaydan sıyrılmaya çalışırken, Binbaşı Noel ise kendini başarılı göstermenin gayreti içindeydi. 23 ve 27 Eylülde İngiliz Dışişleri Bakanlığına ve İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdiği telgraflarda bölgeden uzaklaştırılması yüzünden çalışmaları yarım kalsa da, Kürdistan projesinde önemli ilerleme sağladığını iddia etti. 23 Eylül 1919 tarihli telgrafta şu hususlara yer verilmekteydi:

- Kürt liderlerinin Anadolu'da dolaşması aşiretler arasında olumlu etki yaratmıştır.
- Bedirhanîler bölgenin batı kısımlarında sayıca az olmalarına karşın, sözü geçen bir güçtür.
- Bedirhanîler ve diğer Kürtlerin Kürt kökenli idareciler tayin ettirmelerine yardımcı olunarak Millî Mücadele Hareketi'nin Güneydoğu Anadolu'da taban bulması engellenebilir⁵¹.

Bu sözlerin tek bir anlamı vardır: İngiliz binbaşısı ve yandaşları alt yapısı olmayan bir hareketi örgütlemeye çalışırken, bu hareketi İngiliz-

⁴⁹ ATASE, İSH, K 106, G 77, B 77-2, 3.

⁵⁰ ATASE, İSH, K 106, G 77, B 77-4, 5, 6.

⁵¹ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 119.

tere'nin bölgesel çıkarları doğrultusunda Millî Mücadele'ye karşı kullanmak istiyorlardı. Bir başka ifadeyle Kürtler, Türk kardeşlerine karşı bölgede İngiltere'nin kolluk kuvveti hâline dönüştürülmek isteniyordu.

Binbaşı Noel, 27 Eylülde kaleme aldığı ikinci telgrafında ise Kürt hareketinin kuvvetlenmesi için bir takım siyasi hamlelerin yapılmasını önerdi. Bunların başında Bedirhanîler'den birkaç kişinin vali ve mutasarrıf tayin edilmesi geliyordu. Noel, Emin Ali Bedirhanî'nin Diyarbakır valiliğine, Hamdi Paşanın da kolordu komutanlığına atanmasını teklif etti. Bunların dışında tercihen Bedirhani olmayan ama Kürt kökenli birinin Mardin Mutasarrıflığına tayin edilmesinin doğru olacağını ifade etti. Bağdat Yüksek Komiseri telgrafın altına düştüğü notta İngiliz Hükûmeti'nin politikalarıyla uyumlu bulduğu bu görüşleri desteklediğini belirterek, derhal harekete geçilmesini tavsiye etti⁵². Başka hiçbir delil olmasa dahi tek başına bu ifade bile Noel'in ve bölgedeki İngiliz makamlarının gerçek niyetini ortaya koymaya yetmektedir.

Cevdet Bey, 15 Eylülde Diyarbakır'a gelen Harbord heyetiyle yaptığı görüşmede Noel Olayı'nı İngiltere aleyhinde propaganda malzemesi olarak kullandı. General Harbord, kolordunun çalışmalarını ve özellikle asayişin sağlanması hususunda alınan önlemleri takdir ettiğini ifade edince, Cevdet Bey cevaben İngilizlerin mütarekenin imzalandığı günden itibaren bölgeye yönelik askerî ve siyasî çalışmalar yaptığını, bunun son örneğinin Noel olduğunu belirtti. Bunlarla ilgili elindeki belgelerin birer suretini de vermeyi ihmal etmedi. General, Cevdet Beyin verdiği bilgilerden memnun olduğunu belirterek bu hususta elinden gelen her türlü girişimde bulunacağını vaat etti⁵³. General Harbord, vaadini tutarak Malatya'da karşılaştığı Albay Bell'e Noel'in mütarekeye aykırı hareket ettiğini söyledi. Albay Bell, Noel'in yetkilerini aştığını ve ahali arasında heyecana yol açtığını kabul ederek, kendisini Halep'e gönderdiğini söyledi. General Harbord, kararı memnurlukla karşıladığını, bu yapılmasaydı bölgede meydana gelecek asayişsizlikten birinci derecede İngiltere'nin sorumlu kabul edileceğini belirtti⁵⁴.

⁵² Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, 119-120.

⁵³ ATASE, İSH, K 109, G 104, B 104-1, 3.

⁵⁴ ATASE, İSH, K 109, G 104, B 104-2.

Noel'in bölgeden çıkartılması ve yandaşlarının da kaçmış olması tehlikenin geçtiği anlamına gelmiyordu. Asayişin korunması için bir takım önlemlerin alınmasına ihtiyaç vardı. Cevdet Bey, 3 Ekim 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta; Siirt Sancağı'nda ve özellikle Şırnak'ta asayişsizlik işaretlerinin ortaya çıktığına değinerek, 2. Tümen Komutanlığı'nın bir takım önlemler aldığını, bunlara ek olarak Şırnak'a takviye birlik gönderildiğini ifade etti. Cevdet Bey, işlerin bu hâle gelmesinde Vali Faik Ali Beyi sorumlu tutarak görevden alınmasını istedi. Ayrıca 2. Tümeni takviye etmek amacıyla Bitlis'teki alaydan sekiz tabur ile 15. Kolordu Komutanlığı'ndan bir taburun geçici olarak Siirt'e gönderilmesi talep etti⁵⁵.

Bu arada aşiretlere yönelik propagandalar da devam ediyordu. İngilizler, Noel Olayı'nın kendilerini zor durumda bıraktığını gördüklerinden, bölgeye yönelik propagandaları Bedirhanîler aracılığıyla sürdürmeye başladılar. Bedirhanî Celadet, İngiliz işgali altındaki Zaho'ya gelerek Şırnak'taki aşiret reislerine bir mektup gönderdi. Mektupta Kürdistan'ın kurulması yolunda neler yapılabileceğini görüşmek üzere onları Zaho'ya davet ediyordu. Aşiret reislerinden bir kaçının davete temayül gösterdiği tespit edilince, Kolordu Komutanlığı Siirt Livası ahalisine bir beyanname göndererek, bu tür tahriklere ve yalanlara kapılmamalarını istedi. Cevdet Bey, nasihatini etkisini zamanla kaybedebileceğini göz önünde bulundurarak, Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta devlete sadakatlerinin kuvvetlendirilmesi için reislere uygun nişan ve rütbe verilmesini talep etti⁵⁶. Bunun üzerine Harbiye Nezareti, Sadarete gönderdiği yazıda; bölgeye yönelik çalışmaları göz önüne alarak daha önce Van Vilâyeti'nde tatbik edilen usulün⁵⁷, Şırnak'ta da uygulanmasını istedi⁵⁸.

⁵⁵ ATASE, İSH, K 197, G 151, B 151-1, 2, 3.

⁵⁶ ATASE, İSH, K 103, G 89, B 89-2; BOA, DH-EUM, AYŞ, 27/40.

⁵⁷ Van Vilâyeti'nin girişimleri sonucunda Dahiliye Nezareti, 26 Ağustos 1919'da vilâyet dahilinde Seyit Müslim, Oğuzhan, Behram Seyit Emin Ağa, Seyda Tahir ve Sultan Ağayı çeşitli rütbe ve nişanlarla taltif etmişti (BOA, DH-KMS, 503-29).

⁵⁸ ATASE, İSH, K 103, G 89, B 89-1.

SONUÇ

Mondros Mütarekesi'nden sonra Musul Vilâyeti'ni işgal eden İngiltere, bir yandan bu bölgenin Osmanlı Devleti ile olan bağlarını koparmak, diğer yandan da bölgenin kuzeyden bir taarruza uğramasını önlemek amacıyla Güneydoğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurmak için harekete geçti. Bu amaçla Binbaşı Noel ve bazı Kürt liderleri bölgeye gönderildi. Noel'in görünüşteki görevi unsurların ve göçmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarını tespit etmektir. Fakat gerçekte Kürt devleti için propagandalar yapmak, mümkün olursa bir isyan tertip etmek için bölgede bulunuyordu.

Malatya Olayı patlak verdikten sonra İngiliz makamları kendilerini savunarak, Noel'in Türk-Kürt savaşı çıkarmak amacıyla çalışmadığını iddia ettiler. Fakat belgeler İngilizleri yalanlamaktadır.

İngilizlerin, Malatya'ya sevk edilen kuvvetleri Kürtlere karşı yapılan bir harekât gibi gösterme gayretleri üzerine Mustafa Kemal Paşa, nüfuzlu Kürt liderlerine gönderdiği telgraflarda harekâtın Türk-Kürt kardeşliğini korumak amacıyla yapıldığını belirterek, milletin bir bütün olarak iç ve dış düşmanlara karşı mücadele vereceğini ifade etti⁵⁹. Mustafa Kemal Paşa'nın yanılmadığı ve Malatya Olayı'nın sonucunda millî birliğin daha da kuvvetlendirdiği çeşitli aşiret reislerinin gönderdiği telgraflarla ortaya çıkmıştır⁶⁰.

İngiltere, bütün gayretlerine rağmen mütareke döneminde bölgede bir Kürt devleti kurduramadı. Buna rağmen bu projeden vazgeçmedi. Sevr Antlaşmasına Kürdistan kurulmasını öngören bir madde koydurdu. Bu madde de aynen Ermenistan'ın kurulmasını içeren madde gibi, Türk milletinin azmi karşısında uygulama imkânı bulamamıştır.

⁵⁹ Atatürk, *Nutuk* I, 122; III, 959-960; *ATTB*, IV, 71; Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, Ankara 1995, I, 147.

⁶⁰ *İrade-i Milliyye*, 21 Eylül 1335/1919, nr. 3.

“THE ACTIVITIES OF COMMANDER NOEL ACCORDING TO THE ARCHIVE
DOCUMENTS”

Abstract

England upon occupying Musul after the Montrose Armistice, started the activity of creating a Kurdish State in the South Anatolia with to goals; to break ties with the Ottoman State as well and to prevent the area from attacks coming from the North. Commander Noel and some Kurdish leaders were sent to the region. Though Noel's duty seemed to determine the conditions and the social and economical situation of the settlers, it appears that his real function was to make propaganda in favor of a Kurdish State, if possible to provoke a mutiny and to separate Kurds from the Turkish union and to make them a group bound up with England.

Keywords

Commander Noel, The Bedirhanis, Great Britain, 13th Army Corps, Anatolia.

